

Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu između tri državno-pravne preobrazbe (1939. - 1941. - 1945.)

Vukelić, Vlatka; Smiljanić, Vlatko

Source / Izvornik: **Povijesni razvoj primijenjene psihologije u Hrvatskoj tijekom prve polovice XX. stoljeća : Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu (1931. - 1948.), 2020, 13 - 49**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:986886>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

STANICA ZA SAVJETOVANJE PRI IZBORU ZVANJA U ZAGREBU IZMEĐU TRI DRŽAVNO-PRAVNE PREOBRAZBE HRVATSKE (1939. - 1941. - 1945.)

Hrvatska baštini uspješnu praksu profesionalnoga usmjeravanja gotovo cijelo stoljeće. Zahvaljujući izuzetnoj aktivnosti i globalnoj proeuropskoj umreženosti hrvatskih psihologa, profesionalno usmjeravanje se počinje provoditi na području Hrvatske već 30-tih godina XX. stoljeća osnivanjem Stanice za savjetovanje pri izboru zanimanja. Na temelju proučavanja arhivske građe Stanice i relevantne literature, autori uz predstavljanje djelovanja Stanice u povijesnom i političkom kontekstu, na temelju komparativne analize interpretiraju utjecaje nekih od ključnih državno-pravnih promjena hrvatskih zemalja sredinom XX. stoljeća što su u slučaju ovoga rada: stvaranje Banovine Hrvatske, uspostava Nezavisne Države Hrvatske te Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Uvod

Profesionalna orijentacija je organizirani sustav pružanja stručne pomoći pojedincu tijekom njegova profesionalnoga razvoja, uzimajući u obzir njegove psihofizičke osobine, znanja i vještine te mogućnost zapošljavanja. Važno je naglasiti kako je opći dojam da do posljednje stavke, u statistički cjelovitom smislu, nikada nije došlo do cjelovita suglasja.¹ Nakon snažnoga razvoja znanosti, tehnike i tehnologije od konca XIX. stoljeća, nastaje potreba za organiziranim načinom pristupanja problemu. Razvoj psihologije i pedagogije profesionalne orijentacije upravo je to omogućio.

¹ Sustav ponude i potražnje u odnosu 1:1.

U tom kontekstu u Zagrebu je djelovala Stanica, tj. Zavod za savjetovanje pri izboru zvanja, ustanova kojoj je profesionalna orijentacija bila glavni i jedini zadatak. Stanica je započela s radom 1931. godine, a poticaji za njezin osnutak došli su od rezolucija i preporuka Međunarodnoga kongresa za tehničku nastavu u Liegeu 1930. godine te Psihologijskoga instituta u Zagrebu. Potonji je pomogao je pri osnivanju, ustrojavanju i postavljanju programskih osnova Stanice, pružajući prostorne kapacitete za dio testiranja. Iznimno je važno naglasiti kako je Stanica za savjetovanje pri izboru zanimanja, osnovana na poticaj Komore za trgovinu, obrt i industriju, a ne primjerice uslijed neke državne institucionalne akvizicije.

Slika 1. Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu

Nakon naglog razvoja znanosti, tehnike i tehnologije, nastaje potreba za organiziranim načinom pristupanja tom problemu. Razvoj psihologije² i pedagogije profesionalne orijentacije to je i omogućio.³

-
- 2 O povijesti psihologije u Hrvatskoj vidi više u: Krunoslav Matešić, „Prvo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1912. do 1931.“, *Suvremena psihologija*, vol. 8, br. 2, 2005.
- 3 Povijesno gledano, nakon velikih tehnoloških napredaka i inovacija poput otkrića parnog stroja mijenja se dinamika i opis profesionalnog statusa pojedinca u društvu, dok se određenim zakonskim regulativama mijenja i njegovo radno vrijeme, kada profesionalno opredjeljenje nije više nužno i životno. No, i uz ova ograničenja, činjenica je kako većina radno sposobnih pojedinaca provede dnevno trećinu vremena na svome poslu (40

Stavljajući osnutak Stanice u širi povijesni kontekst, nemoguće je zaobići činjenicu da su političke i povijesne promjene na određene načine utjecale na djelatnost Stanice, a samim time i na rezultate njihova rada koji realno pokazuju stanje dijela radno sposobnoga stanovništva. Cilj ovoga rada je uočiti i u povijesnom kontekstu interpretirati upravo te promjene i utjecaje. Stoga, autori su na temelju komparativne analize arhivske građe Stanice pohranjene u Državnom arhivu u Zagrebu nastojali usporediti kontekst dijela važnih povijesnih, pravnih i političkih promjena na području tadašnjih hrvatskih zemalja na ispitanike (pitomce). Uz preglednu povijest rada Stanice i povijesnoga konteksta njezina djelovanja, temeljne postavke istraživanja su amplitudirane na tri temeljne državno-pravne promjene koje su bitno utjecale na hrvatski narod ususret sredini XX. stoljeća. Prije svega, to je uspostava Banovine Hrvatske 26. kolovoza 1939., proglašenje Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. te 1945. godina kao godina završetka Drugoga svjetskoga rata i uspostava partizanske i komunističke vlasti u Hrvatskoj.

Povijesno-društveni kontekst i socijalna pitanja

„Dugo XIX. stoljeće“ u Europi je proteklo u znaku dvije velike revolucije koje su promijenile stari svijet: građanske (izvorno francuske) i industrijske (izvorno engleske). To stoljeće na europskomu Zapadu završava drugom industrijskom revolucijom, koju je obilježila upotreba električne energije i automobila, odnosno prevladavanje industrijskog društva. Hrvatska je u to vrijeme bila dio „europske periferije“, pa je civilizacijski

sati na tjedan prema zakonskim odredbama u Republici Hrvatskoj). Stoga nije neobično da profesionalni status utječe na života pojedinca, poput njegova materijalnog stanja, društvenog statusa i slično. S obzirom na činjenicu da svi ljudi nisu jednako uspješni u svim zanimanjima te da postoje razlike uzrokovane: sposobnostima, vještinama, znanju i motivaciji, potrebno je ili prilagoditi pojedinca radu (predmet profesionalne selekcije i orijentacije) ili prilagoditi rad čovjeku (predmet ergonomije). Dinamika života, a s time i tržišta rada u jednom času ljudske povijesti tražila je konstruktivan i relativno precizan selektivni ili afirmativni aparat koji će relativno brzo dati odgovore na gospodarske nedoumice suvrmenoga društva (početak XX. stoljeća), a vezano uz politiku zapošljavanja. Na području Hrvatske ova je dinamika u razdoblju komunizma značajno smanjena, jer se zapošljivost odvijala kroz ideološku strukturu tzv. jednakosti, no to su tek teme koje treba znanstveno valorizirati.

zaostajala u odnosu na dinamični razvojni „centar“ koji se formirao u zapadnoj Europi. Ovdje nije bilo spontanoga gospodarskoga razvoja u uvjetima liberalnoga tržišta, kao npr. u V. Britaniji, ili pak bankama poduprte gospodarske ekspanzije, kao u npr. u Francuskoj, nego je razvoj mogla pokrenuti jedino država svojom intervencijom odozgo⁴ (Pruska, Austrija).

Hrvatska je pred kraj XIX. stoljeća dominantno seljačka zemlja. Prema popisu stanovništva iz 1890. godine u tzv. „prvotnoj produkciji“, tj. poljoprivredi, bilo je 84,7%, a 1900. godine 78,6% ukupnoga hrvatskog stanovništva. Radnici, obrtnici i pripadnici drugih nepoljoprivrednih profesija malobrojni su i marginalno zastupljeni u društvenoj strukturi.⁵

Vladajuća je elita bila zastrašena društvenim raslojavanjem i „klasnim“ sukobima u zapadnim zemljama, pa nije neobično da se mnogim hrvatskim uglednicima „naš patrijarhalni seoski mir“ činio dobrom civilizacijskom alternativom turbulencijama zapadnih zemalja koje je produciralo industrijsko društvo. Danas se taj stav zagovornika staroga društva može razumjeti u kontekstu borbe za održanje samobitnosti naroda pred opasnostima mađarizacije i germanizacije, ali sa stajališta dugoročnoga društvenoga razvoja ta pozicija je upitna. Uostalom, u drugoj polovini XIX. stoljeća u zapadnoj je Europi utemeljena socijalna politika (Bismarckove reforme), te su napredovali razni oblici socijalne djelatnosti koji su bili svojevrsna korekcija i protuteža devijacijama kapitalističkoga razvoja kojeg su se naše vladajuće elite pribojavale.⁶

4 Što se na hrvatskim prostorima nije dogodilo jer nije postojao državni interes.

5 Vladimir Stipetić, *Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje Hrvatske*, „Građa za gospodarsku povijest Hrvatske“ - Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1959., 32. ; Prvi parobrod uplovio je u riječku luku 1840. godine, Hrvatska je dobila željezničku prugu, odvojak pruge Maribor – Trst, od Zidanog Mosta do Zagreba 1862. godine, javna električna rasvjeta obasjala je Zagreb 1907. godine, nakon konjskog tramvaja 1891. godine u Zagrebu je 1910. godine uveden električni tramvaj. Ukupno je 1912. godine Hrvatska imala oko 30 000 industrijskih radnika.

6 Pa ipak, bez obzira na malobrojnu građansku klasu, u Hrvatskoj se u drugoj polovini XIX. stoljeća, zahvaljujući istaknutim pojedincima i udrugama, javljaju temeljne institucije građanskoga društva. Godine 1874. godine otvoreno je Sveučilište u Zagrebu, 1895. dovršena je izgradnja novoga Hrvatskoga narodnoga kazališta, 1846. godine osnovana je Prva hrvatska štedionica, a 1891. godine, u okviru proslave 50. godišnjice Hrvatsko-slavenskoga gospodarskoga društva, organizirana je gospodarska izložba. Utemeljuju se prve građanske političke stranke, objavljuju se značajna književna djela na hrvatskom jeziku; ukratko, podiže se nacionalna kultura, jača nacionalna svijest, postavljaju se kameni temelji građanskoga društva.

Da se u to vrijeme hrvatsko društvo pod vanjskim utjecajem sve više mijenja i raslojava, svjedoče podaci o masovnom iseljavanju u prekomorske zemlje, posebno s jadranskog područja. U SAD je između 1901. i 1913. godine iz Hrvatske iselilo 329 251 stanovnika⁷, što je, doduše, ublažilo posvemašnje siromaštvo i agrarnu prenapučenost koja je u to vrijeme vladala u hrvatskim selima, ali je Hrvatsku osiromašilo za najvitalniji dio njenog stanovništva.⁸ Općenito, krajem XIX. i početkom XX. stoljeća bilježimo zamjetan razvoj dobrotvornih društava iz potrebe, koja su pretežno usmjerena na pomoć siromašnim obiteljima, posebno siromašnoj djeci. Većina tih društava bila je utemeljena na vjerskoj osnovi.⁹

Nakon Prvoga svjetskoga rata hrvatske zemlje su dospjele u novi državno-pravni okvir monarhističke Jugoslavije. Kratkotrajna iluzija u društveni i gospodarski boljitak u novoj državi, koja je bila prisutna u pojedinim interesom vezanim intelektualnim krugovima, brzo je ust-

7 Milan Komadinić, *Problem seljačkih dugova*, Beograd, 1934.

8 Pred Prvi svjetski rat za iseljenike se više zanimala Katolička Crkva, koja, na inicijativu nadbiskupa Antuna Bauera, 1913. godine u Zagrebu utemeljuje Društvo svetoga Rafaela koje se posvećuje hrvatskom iseljentištvu i njegovim problemima (Miroslav Antić, *Tako zamišljam nebo*, Dnevnik, Novi Sad, 1985., 75.)

9 Zalaganjem zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika, a nakon dolaska Sestara Milosrdnica u Zagreb, 1845. godine utemeljen je Zavod za čuvanje djece siromašnih roditelja. Deset godina kasnije osnovano je „pjestovališće“, za koje je nadbiskup Haulik vlastitim novcem dao izgraditi prostorije u kojima će, u okviru spomenutog Zavoda, djelovati. U Osijeku je na inicijativu grofice Franciske Pejačević, baruna Prandaua te biskupa Strossmayera 1855. godine osnovano „Katoličko dobrotvorno žensko društvo“. Društvo je pomagalo osječkoj sirotinji, a istaknutu je ulogu odigralo u vrijeme rata s Pruskom 1859. i 1860., kada je pomagalo ranjenicima i bolesnima. Nadalje, u Zagrebu je 1877. godine na inicijativu uglednog gradskog senatora i školskog referenta Đure Deželića (koji je bio „popularan kao i Markov toranj“, kako je napisao A. G. Matoš), utemeljeno humanitarno društvo „Dobrotvor“ radi pomoći siromašnoj zagrebačkoj, ali i ostaloj djeci. I u tom humanitarnom društvu bitnu su ulogu imali njegovi ženski članovi. Tome je pridonijela činjenica da je 1872. godine u Zagrebu osnovana Viša pučka djevojačka škola, pa su i njene polaznice imale aktivnu ulogu u humanitarnom djelovanju. Za vrijeme hercegovačkog ustanka protiv Turaka 1875. godine „Dobrotvor“ je osnovao odbor za prikupljanje milodara u novcu, odjeći i hrani koja se dijelila izbjeglicama. Treba napomenuti da je iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku tada izbjeglo oko 100 000 ljudi. Humanitarna društva osnivana su i u drugim gradovima Hrvatske. Tako je bilo u Požegi, Vinkovcima, Bjelovaru, Slavonskom Brodu, Karlovcu (Lucija Benyovsky, „Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 30, no. 1, 1998.). Posebno je intenzivna aktivnost tih društava bila tijekom Prvoga svjetskoga rata, kada je trebalo zbrinjavati ranjenike i pomagati obiteljima poginulih te drugoj sirotinji. Zabilježeno je tako da je „središnji odbor za zaštitu djece“ (tzv. Šilovićev odbor) u listopadu 1917. godine zahtijevao da se u Vinkovcima smjeste djeca muslimanske vjeroispovijesti iz Bosne i Hercegovine jer su bila ugrožena od gladi.

pila mjesto dubokom razočaranju. Hrvatska je prije „Velikoga rata“ bila na europskoj periferiji, ali ona je tada ipak bila u okviru jedne uređene monarhije. Tako je 1918. godine dospjela u znatno nerazvijeniju državnu zajednicu, opustošenu i degradiranu ratom, kojom su, uz to, vladale primitivne (plemenske) društvene elite. Uz navedeno, hrvatsko je stanovništvo trebalo plaćati velike poreze da bi nova država sanirala ratom opustošena područja duž njezine istočne granice. Utoliko se može reći da je Hrvatska, premda u novoj državi oslobođena strahova od germanizacije i mađarizacije, nakon Prvoga svjetskoga rata dospjela u znatno nepovoljniji južnoslavenski razvojni društveno-gospodarski okvir; štoviše, može se reći da se još više odmaknula (ili je odmaknuta!?) od središnjih europskih razvojnih tokova. Uz to će se uskoro suočiti s problemima borbe za politički identitet u novim, promijenjenim uvjetima i s novim „protivnicima“.

Međuratno razdoblje u hrvatskim krajevima razdoblje je socijalne i ekonomske krize. Ekonomska kriza, koja je 20-ih i početkom 30-ih godina nakon SAD-a zahvatila europske zemlje, utječe na pogoršanje gospodarskih i socijalnih prilika u zemlji. U socijalnoj strukturi i dalje dominira seljaštvo. U cijeloj zemlji 1918. godine bilo je 11,2% gradskog stanovništva, a radnika 7%. Početkom 30-ih godina Hrvatska ima oko 70% poljoprivrednog stanovništva, a u gradovima ne živi ni petina stanovnika. Seljaštvo se održava u iznimno teškim uvjetima, na sitnim, rasparceliranim posjedima i uz akutnu potrebu za dodatnom zaradom bez koje nije moglo preživjeti.¹⁰

Zagreb je bio pokretač i sjedište glavnih socijalnih inicijativa i institucija u državi.¹¹ Uz burze rada tu su djelovale su i druge socijalne, posebno humanitarne ustanove. Vrijedi tako spomenuti da je 1937. godine u cijeloj tadašnjoj državi bilo 48 domova za napuštenu i ugroženu djecu u koje je bilo smješteno 2 417 djece. Najviše je takvih domova bilo u Hrvatskoj jer je ona bila gospodarski razvijenija i socijalno osvješte-

10 Mijo Mirković je u to vrijeme napisao: „Nitko ne zna kao seljak s koliko se malo ipak može živjeti“. (Mirković, 1937.)

11 Kod spomena dobrotvornih društava treba spomenuti u Zagrebu rad gradonačelnika dr. Amruša koji je na svojem imanju osnovao Amruševo za brigu o školovanju siromašne i socijalno ugrožene djece u Zagrebu i njihovo poučavanje u obrtu i trgovini. Više o tome: Tomislav Zovko, *Socijalni problemi u Zagrebu između dvaju svjetskih ratova* (doktorski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.

nija, te je veću pažnju posvećivala socijalnim institucijama. Uostalom, 1922. godine, u vrijeme kada je donesen *Zakon o socijalnom osiguranju radnika*, usvojen je *Zakon o zaštiti djece i omladine*. Na temelju toga zakona osnivane su banovinske i mjesne ustanove socijalne djelatnosti (i skrbi). Najčešće se radilo o djeci bez roditeljske skrbi o kojima je određenu brigu preuzela država.¹²

Određena se pažnja davala i invalidnim osobama. Primjerice, u Zagrebu u razdoblju prije Drugoga svjetskoga rata djelovao Zavod za slijepe, zatim Zavod za gluhu djecu te jedna posebna škola. Međutim, država ne financira ta udruženja, nego to rade dobrotvorna društva. Vidaković navodi da se početkom 30-ih godina u pučkim zagrebačkim kuhinjama prosječno godišnje dijelilo 220 000 obroka, 370 000 obroka hrane u dječjim skloništima te 310 000 obroka mlijeka u mliječnim kuhinjama. Posebno je istaknuto bilo i djelovanje vjerskih humanitarnih organizacija, naročito Karitasa.¹³

Zaključno možemo reći da je međuratno razdoblje u razvoju socijalne politike i socijalnih djelatnosti donijelo novu dinamiku, ali nije bitno promijenilo tradicionalni sustav koji je pretežnim dijelom počivao na dobrotvornim inicijativama građana i udruga, uz relativno malu državnu intervenciju. Dva temeljna zakona iz 1922. godine (o socijalnom osiguranju radnika i socijalnoj zaštiti djece) bila su tek izraz lijepih, ali neostvarenih želja. Postojeće institucije socijalne skrbi nisu bile dostatne za rješavanje sve većeg broja socijalnih problema koji su velikom snagom izbijali na površinu društva.

Razvoj profesionalne orijentacije u Hrvatskoj kao zdravstveno-obrazovna simbioza

Svi zakonski akti o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti djece i pojedina na tlu Hrvatske bili su naslijeđe Austro-Ugarske Monarhije. *Zakon o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji* stupio je na

12 Više o tome: Slobodan Vidaković, *Komunalna zaštita dece*, Knjižara S. B. Cvijanovića, Beograd, 1937.

13 Vidaković, *nav. dj.*, 67.

snagu 1874. godine. Osobita je pažnja usmjerena na sprečavanje epidemija među djecom i dojenčadi. U Zagrebu je 1875. godine osnovan *Zbor liječnika Kraljevine Hrvatske i Slavonije*, a 1877. počinje izlaziti Liječnički vjesnik. Za razvoj medicinske službe presudno je bilo utemeljenje Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, koji počinje djelovati 1917. godine.¹⁴ Treba spomenuti da je 1902. godine u Glini osnovana prva ustanova za delinkventnu omladinu pod nazivom Kraljevska zemaljska popravljalonica u Glini. Njenom je otvaranju prethodio *Zakon o prisilnom odgoju neodraslih*. Prvotna tzv. profesionalna orijentacija, iako se deklarativno trebala skrbiti o pojedincu kao budućem zadovoljnom radniku, više je računa vodila o društvu i njegovim potrebama u domeni socijalne pedagogije. Upravo kroz tu pojavu treba tražiti temelje ustanove koja organizirano zapošljava pojedince/radnike na području Hrvatske. Tako je na VIII. skupštini Zastupstva slobodnog i kraljevskog glavnoga grada Zagreba, održanoj 5. studenoga 1906. godine, gradski vijećnik Antun Seifert predložio:

*Neka se u principu zaključi da gradska općina podigne Zavod za posredovanje između nudilaca i tražilaca radnje i službe, (...)*¹⁵

Prema zavodskom Statutu prihvaćenom na istoj skupštini, odlučeno je da će Zavod posredovati

*(...) između radnika i naučnika obojega spola i sviju vrsti, koji traže posao, a nalaze se u Zagrebu, te poslodavaca u Zagrebu i izvan Zagreba, a isto tako između družinčadi i kućne čeljadi koja traži službu, a nalazi se u Zagrebu, te službodavaca u gradu i izvan grada (...)*¹⁶

Evidentno je da je u navedenom razdoblju, ovakav pokušaj organiziranja potražnje i ponude zanimanja ograničen prostornom dimenzijom na Zagreb i okolicu.

14 Agneza Szabo, „Uzroci depopulacije u Hrvatskoj i Slavoniji krajem 19. i početkom 20. stoljeća, (ur.) Dražen Živić, Nenad Pokos, Anka Mišetić, *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive*, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Zagreb, 2005., 44.

15 Zvonko Šešo, „Počeci djelovanja službe za zapošljavanje u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, br. 2, 2000., 175.

16 Isto, 175-6.

Zavod je otvoren te djelatan od 23. studenoga 1907. Ubrzo je zamijećeno da posredovanje sa „ženskom služinčadi“ nadmašuje ostalo poslovanje Zavoda, dok je na drugom mjestu bilo posredovanje s „muškom služinčadi“. ¹⁷ Posredovanje radnika i naučnika bilo je slabije, što posredno govori o stanju industrijalizacije te razvoju maloga i srednjega obrta u Zagrebu i okolici. ¹⁸ Zanimljivo, već nakon godinu dana bilo je moguće dati vrlo jasne statističke pokazatelje koji se tiču trenda i dinamike zapošljavanja. Za shvaćanje potrebitosti ovakve ustanove treba navesti i da su se, primjerice, 1913. godine Zavodu za posredovanje obratili bilo poslodavci, bilo „službodavci“ u čak 1192 slučaja. I dalje je najveći dio poslovanja otpao na žensku služinčad. ¹⁹

Više-manje slične kvantitativne karakteristike zadržale su se do 1915. godine, kada je zbog Velikoga rata ukupni godišnji prihod bio za 30% slabiji, radi mobilizacije radnika i opće skupoće, zbog koje su mnogi ostali bez ženske posluge. ²⁰ Izbijanje Prvoga svjetskoga rata ubrzalo je razvoj tehnologije i potrebu za konstrukcijom novih testova kojima će se odabirati ljudi, bilo u vojne, bilo u industrijske svrhe. Od kraja rata primjena psihologije se još više proširuje na razna područja ljudske djelatnosti.

Potreba za razvijanjem socijalne pedagogije i psihologije rada javila se iz pragmatičnih razloga. Uslijed ubrzanoga razvoja industrije i tehnoloških procesa, dogodilo se priznanje da sama tehnologija nije dovoljna da zadovolji potrebe industrijalizirane civilizacije, već da su dobro odabrani i osposobljeni radnici važan faktor za uspješan proizvodni proces.

17 Za služinčad u Zagrebu brinulo se Društvo zaštitnice djevojaka - *Amies de la jeune filles* koje se bavilo i posredovanjem rada za kućne pomoćnice kojih je u Zagrebu bilo prema popisu 1931. godine 10000 osoba. (Više o tome: Mira Kolar-Dimitrijević, *Radni slojevi Zagreba 1918-1931.*, Zagreb, 1973.) Hrvatska katolička ženska sveza i druge humanitarne organizacije (vidi Zovko, *nav. dj.*) također su se bavile zapošljavanjem žena. Posebna je uloga Hrvatskoga Radiše koji se mnogo koristio uslugama Stanice. Ne treba zaboraviti ni Radničku komoru koja po Zakonu o zaštiti radnika brine i o broju stranih radnika koji dobivaju dozvole u zemlji, a i na drugi način djeluje na zapošljavanje, a zapošljavanjem brinu se i pojedini sindikati, pa su radničke sindikalne organizacije značajan faktor koji regulira radno tržište.

18 Šešo, *nav. dj.*, 176. ; Vlado Puljiz, „Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju 1900. - 1960. godine“, *Ljetopis socijalnog rada*, br. 1, 2006., 8-9.

19 Šešo, *nav. dj.*, 176.

20 Isto, 177.

Opća gospodarska kriza, koja se javila kao popratna pojava prvenstveno netom završenih ratnih zbivanja, a potom i potpuno novih društveno-političkih okolnosti koje se reflektiraju kroz ulazak u novu državnu tvorevinu (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija), doveli su do smanjenja obima rada Zavoda. Tako je na Skupštini Poglavarstva grada Zagreba, održanoj 10. studenoga 1922. godine, prihvaćen Zaključak (član 309.) da se:

“... danom 30. studenoga 1922. napusti Zavod za posredovanje radnje i službe te konačište, s razloga pošto isti nije postigao željenoga cilja te što današnjim prilikama ne odgovara, nadalje s razloga što su prostorije u kojima se nalazi ovaj Zavod potrebne gradskoj općini u druge svrhe”.²¹

Odluka o ukidanju gradske burze rada donesena je u isto vrijeme s donošenjem Zakona o zaštiti radnika (*Službene novine br. 128*, 14. VI. 1922.), u čijem se čl. 106., uz državne, proizvoljno predviđaju i općinske burze rada, koje izdržava gradska općina. Takvom je politikom zagrebačke gradske općine bila nezaštićena ženska radna snaga, budući da su se muški radnici mogli za pomoć pri traženju zaposlenja nakon 1922. godine obratili filijali Državne burze rada u Zagrebu, koja je preuzimala posredovanje samo za mušku radnu snagu.²² Gašenjem Zavoda te njegovim financiranjem od strane grada Zagreba, pogodovalo se nastanku privatnih burzi rada i služinskih zavoda, koji su se zadržali u Zagrebu veoma dugo. Iako su neki gradski zastupnici 1926. i 1927. godine uporno zahtjevali gašenje ovih ustanova zbog raznovrsnih malverzacija, poput vrbovanja ženske radne snage za kabarete i slično.²³

Zagrebačka općina tek uoči izbijanja velike svjetske krize mijenja svoj stav. Iako problemi nezaposlenosti iz godine u godinu u Zagrebu sve više rastu, predstavnici u gradskom zastupstvu i dalje ostaju pri stavu da gradska općina nema dužnost rješavati pitanje nezaposlenosti. Zbog

21 Šešo, *nav. dj.*, 177.

22 Isto.

23 Isto.

uočljivog porasta nezaposlenosti, gradska je općina odlučila provesti akciju protiv nezaposlenosti, ali angažiranjem državnih sredstava. U svrhu organiziranja javnih radova²⁴, a s ciljem upošljavanja nezaposlenih radnika, gradska je općina 1928. godine od Ministarstva socijalne politike zatražila financijsku pomoć od pet milijuna dinara. Godine 1929. broj nezaposlenih radnika u Zagrebu toliko je porastao da gradska općina više nije mogla ignorirati nezaposlenost kao socijalni problem. U ožujku 1929. godine zbog jake zime građevna djelatnost potpuno zamire. Dnevno je oko dvije tisuće ljudi tražilo pomoć kod socijalnog odsjeka Gradskoga poglavarstva.²⁵ Na to sve, nadovezao se i slom zagrebačkih banaka u rujnu 1931. godine koji je doveo do obustave rada i mnogih velikih privrednih poduzeća u gradu.

Povijesni razvoj Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu (1931.–1948.)

Sustavna i stručna profesionalna orijentacija u Hrvatskoj započela je osnutkom Stanice za savjetovanje pri izboru zanimanja, ustanove kojoj je profesionalna orijentacija bila glavni i jedini zadatak. Stanica je započela s radom 1931. godine, a poticaji za njezin osnutak došli su od rezolucija i preporuka Međunarodnog kongresa za tehničku nastavu (Liege, 1930.) i Psihologijskog instituta u Zagrebu. Psihologijski institut pomogao je pri osnivanju, ustrojavanju i postavljanju programskih osnova Stanice, pružajući prostorne kapacitete za dio testiranja, dok je profesor Ramiro Bujas izradio Pravilnik Stanice.

Stavljajući osnutak Stanice u širi povijesni kontekst, nemoguće je zaobići činjenicu kako je velika svjetska kriza utjecala na tržište rada i čitav niz socijalnih, političkih, gospodarskih i demografskih kretanja, kako u svijetu, tako i u Europi te naposljetku i u Hrvatskoj. U prethodnom poglavlju definirali smo konkretne događaje koji su oblikovali goleme egzistencijalne probleme: slom zagrebačkih banaka te kao pos-

24 I danas prisutan model kao vatrogasna mjera u smanjenju nezaposlenosti u jedinicama lokalne uprave i samouprave.

25 Šešo, *nav. dj.*, 178-9.

ljedica toga gašenje mnogih zagrebačkih tvrtki na mikroplanu, odnosno propadanje tvrtki na širem području Hrvatske uslijed domino efekta i obustavljanje rada mnogih tvornica na kraće vrijeme.

Odgovore na ova teška socijalno-gospodarska pitanja pokušavaju dati ekonomski stručnjaci, ali i društveni djelatnici svjesni jedne nove ere u razvoju procesa tržišta rada. Dakle, s jedne strane slabljenje gospodarske moći hrvatske privrede koja se pojavila u uvjetima potpuno novih društvenih okolnosti utjecala je na nove društvene tendencije. S druge strane europski kontekst nameće i Hrvatskoj preustroj, a s time i sustavnost i stručnost u profesionalnoj orijentaciji. Možemo zaključiti kako je europski kontinent imao jasniju viziju ovog tipa razvoja tržišta rada, jer su se na istome još uvijek osjetile posljedice Velikog rata, bilo da je riječ o ljudskome faktoru, odnosno direktnim dionicima ratnih sukoba, bilo da je riječ o tehnološkom razvoju proisteklom iz tih sukoba.

Slijedom navedenih društvenih kretanja u Liegeu u Belgiji održan je od 1. do 5. kolovoza 1930. godine Međunarodni kongres za psihotehničku nastavu. Kongresu je prisustvovao tajnik zagrebačke Komore za trgovinu, obrt i industriju dr. Miroslav Festetić, što potvrđuje interes hrvatskih stručnjaka za ovo pitanje te njihovo duboko promišljanje o ekonomskoj situaciji, ali i traženje njezina rješenja.

Ideja o osnivanju Stanice na području Hrvatske prvotno je našla svoje mjesto već u Pravilniku Zavoda za unapređivanje obrta Komore za trgovinu, industriju i obrt u Zagrebu.²⁶ Pod točkom „j“ čl. 2. toga Pravilnika²⁷, kao zadaća Zavoda utvrđeno je “da savjetuje mladićima kod izbora zvanja, ispitujući njihovu fizičku, psihičku i tehničku sposobnost i tako spriječi da ne dođu u pojedina zanatska zvanja mladići, koji nemaju za to fizičkih i psihičkih preduvjeta”.

Sudionici ovoga procesa bili su svjesni potrebe šire informiranosti pa prema prijedlogu Predsjedništva Zavoda za unapređivanje obrta, u ino-

26 HR-DAZG-252 Trgovinska komora u Zagrebu, 2. Zapisnici sjednica predsjedništva, 1876. – 1947., *Sjednica Komore za trgovinu, industriju i obrt u Zagrebu od 12. prosinca 1930. godine.*

27 Članak definira djelovanje i svrhu Zavoda za unapređivanje obrta Komore za trgovinu, industriju i obrt u Zagrebu.

zemstvo putuje savjetnik Komore dr. med. i fil. Aurel Forenbacher²⁸, direktor Državne obrtne škole, s ciljem proučavanja teorije i prakse savjetovanja kod izbora zvanja te upoznavanja s organizacijom i radom tamošnjih, već postojećih stanica. Od 2. do 17. travnja 1931. godine pohodio je München, Berlin, Prag i Beč. U znanstveno-istraživačkom smislu Hrvatska se odredila u pripadnosti Srednjoj Europi.²⁹ Na osnovi njegova izvještaja izvršni odbor Zavoda za unapređivanje obrta zaključio je 20. svibnja 1931. godine da se o osnivanju Stanice provede anketa. Na anketu su bili pozvani: sve privredne komore u zemlji, organizacije, koje imaju veze s privrednim životom ili odgojem omladine i istaknuti pojedinci, posebno pedagoški stručnjaci. Svima je dostavljen Forenbacherov izvještaj. Nakon opširnih i stručnih rasprava, vođenih 10. lipnja 1931. godine, generalni tajnik zagrebačke Komore u zaključnoj je riječi zaključio kako u Zagrebu postoji veliki interes poslodavaca za osnivanje Stanice.³⁰

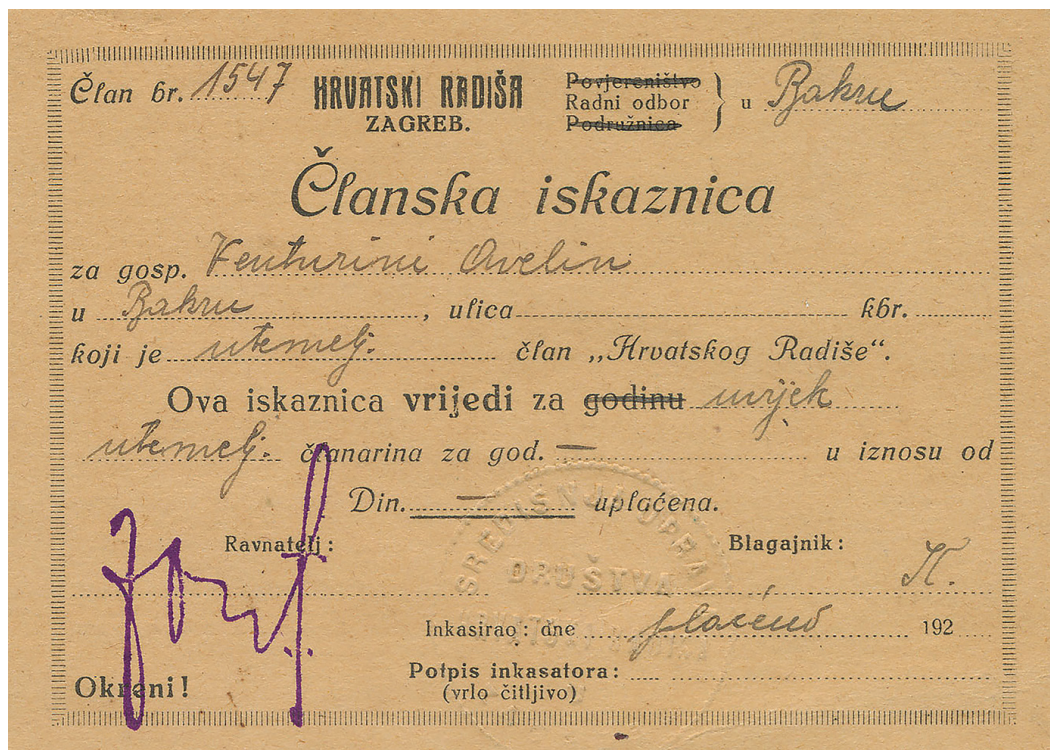
Dokaz da je osnivanje ovakve ustanove bila šira društvena potreba je i predavanje ing. Josipa Mattesa u Hrvatskom Radiši, kada se na predavanju o psihotehnici povelu rasprava o osnivanju Stanice, jer se razmišljalo o mogućnosti njenog osnivanja i u okviru Hrvatskog Radiše.³¹

28 Dr. Aurel Forenbacher (1882. - 1972.), botaničar i liječnik. Diplomirao je 1904. u matematičkom odjelu na Mudroslovnom [Filozofskom] fakultetu u Zagrebu. Doktorirao je 1905. Godine 1910. postao je asistent u Botaničko-fiziološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu, a 1913. postao je privatni docent citologije i morfologije bilja. Zbog dviju kritika upućenih na račun njegova dva rada o florističkim istraživanjima u Dalmaciji, napustio je Sveučilište. Upisao je potom 1917. medicinu na novotvorenom Medicinskom fakultetu u Zagrebu, koju je završio 1925. Specijalizirao je internu medicinu 1928. i otvorio privatnu praksu. Na mjesto ravnatelja Državne obrtne škole dolazi 1930. Od 1931. do 1935. bio je direktor i liječnik Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja, a od 1935. do umirovljenja 1940. bio je ravnatelj Državne ženske učiteljske škole. Zbog pomanjkanja liječnika, radio je neke vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata. Od samih početaka rada Stanice primjenjivali su se različiti testovi za mjerenje intelektualnih sposobnosti koji su nastali kao adaptacije tadašnjih općeprihvaćenih psihodijagnostičkih sredstava. Vidjeti više u: Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 33.

29 Općenito, naši pedagozi koji su se bavili istraživanjem procesa učenja, a što je podrazumjevalo psihologijska razmatranja, orijentirani su ka srednjoeuropskim sveučilišnim centrima, vidi više u: Krunoslav Matešić, „Prvo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1912. do 1931.“, *Suvremena psihologija*, vol. 8, br. 2, 2005., 200.; Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 19., 24.

30 Šešo, *nav. dj.*, 179.

31 Više o tome: Mira Kolar, *Hrvatski radiša 1903. – 1945./2003.*, Dom i svijet, Zagreb, 2004.

Slika 2. Članska iskaznica Hrvatskoga Radiše

Ipak, prevladalo je mišljenje da je Komorin Zavod za unapređivanje obrta najprihvatljivija ustanova za osnivanje Stanice za savjetovanje kod izbora zvanja. Hrvatski Radiša je ponudio svoju suradnju pod uvjetom da novoosnovana Stanica besplatno ispituje/savjetuje i njihove pitomce. Na sjednici, održanoj 19. lipnja 1931. godine³², Izvršni odbor Zavoda za unapređivanje obrta zaključio je „da se privede u život Stanica za savjetovanje kod izbora zvanja, a to tim prije, što je:

I. direktor dr. Forenbacher izjavio da imade u tu svrhu u Državnoj obrtnoj školi u Zagrebu na raspoloženju dvije prostorije: jednu u kojoj se već nalazi uređen liječnički ambulatorij, u kom se može vršiti liječnički pregled i drugu u kojoj se može urediti psihotehnički laboratorij;

II. što je prof. dr. Ramiro Bujas, koji je toj sjednici prisustvovao, izjavio da će obzirom na prijeku potrebu osnutka takove stanice istu

32 Matešić, *nav. dj.*, 2005., 206.

moralno podupirati i što će za kompliciranije slučajeve dozvoliti, da se ispitivanja vrše u psihologijskom institutu sveučilišta”.

Temeljem navedenoga, taj datum treba smatrati danom osnutka Stanice za savjetovanje kod izbora zvanja u Zagrebu. Koliko su preporuke i odluke Kongresa općenito utjecale na hrvatske stručnjake dokazuje podatak kako je 30. lipnja 1931. godine na skupnoj sjednici Komore za trgovinu, obrt i industriju, sudionik belgijskog Kongresa dr. Festetić, izio prvu točku Rezolucije Kongresa:

“Osnutak ureda, odnosno stanica za savjetovanje kod izbora zvanja treba svagdje forsirati i iste generalizirati. Rad ovakvih stanica treba da se temelji na znanstveno utvrđenoj primjeni psihologije, tj. na psihotehnici, proučavajući karakter djeteta, a uz to treba da uzima obzir i na potrebe društva. Naukovanje djeteta, odnosno izbor njegova zvanja treba da je baziran na rezultatima istraživanja ureda, odnosno stanica za savjetovanje kod izbora zvanja.”³³

Zaključeno je kako se Rezolucija prihvaća te kako iz nje proizlazi ideja za osnutkom ovakve ustanove u Hrvatskoj. Sudionici sastanka zaključili su još i kako djelatnost ovakvih ustanova ulazi u djelokrug rada privrednih komora. To je bio logičan potez, s obzirom na činjenicu da se Komora za trgovinu, obrt i industriju pokazala sposobnom svladati opći nedostatak financijskih sredstava, potreban za osnivanje Stanice i poduzeti inicijativu za takav pothvat.

Ubrzo zatim izrađen je Pravilnik Stanice³⁴, koji je odobren na sjednici Upravnog odbora Zavoda za unapređivanje obrta Komore za trgovinu, industriju i obrt u Zagrebu, održanoj 27. kolovoza 1931. godine.

Profil Stanice

Pravilnikom Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja određen je njen djelokrug, zadaća, cilj, principi savjetovanja, osoblje, način rada, zadaci osoblja, suradnja s vanjskim ustanovama i dr., no djelokrug rada bio je ograničen na područje grada Zagreba. Zadatak je Stanice savjetova-

³³ Šešo, *nav. dj.*, 179.

³⁴ Za što naročita zasluga pripada prof. dr. Bujasu.

nje omladine i odraslih koji stoje pred izborom, odnosno pred promjenom zvanja. Savjetovanje se osnivalo na ispitivanju tjelesnih i psihičkih sposobnosti pojedinca i njegova gospodarskog stanja te zahtjeva zvanja i gospodarskih predviđanja. Savjetovanje je moralo biti i psihološki osnovano i prožeto socijalnim osjećajem. Cjelokupan zaključak o pojedinom predmetu tražio je kohezivno djelovanje liječnika, psihologa i savjetnika, koji su se u svojim stručnim mišljenjima i opažanjima morali dopunjavati (čl. 8.). Kao takvi, trebali su biti dobro kvalificirani za svoj posao.³⁵ Pravilnikom su bile utvrđene i vrste kandidata koji se liječnički pregledavaju i psihološki ispituju i slučajevi kada se to vrši.³⁶

Pravilnikom je određeno da savjetnik Stanice utvrđuje sveukupnu sposobnost ispitanog lica na osnovi ispitivačkih nalaza učitelja, liječnika i psihologa, pri čemu je imao obvezu uzeti u obzir sklonosti i vještine testiranog kandidata, kao i gospodarske prilike odabranog zvanja.³⁷ Upravo je iz potonjega proizlazila i obveza savjetnika i drugih stručnjaka na suradnju s privrednim radionicama i zavodima, s privrednim organizacijama, burzama rada, komorama, obrtnim zborovima i školama, kako bi svi subjekti ovoga procesa bili obaviješteni o raspoloživim mjestima za naukovanje i zahtjevima zanimanja. U tome je bila vidljiva jasna nakana da se dio gospodarske štete koja je nanesena hrvatskim krajevima uslijed velike svjetske ekonomske krize, pokuša riješiti ciljanim i brzim zapošljavanjem, ali i velikim tranzitom ljudi i vještina, što je realno ovaj proces omogućavao.³⁸

Savjet koji su stručnjaci Stanice davali pojedincu bio je neobavezan i besplatan, jer je Stanica prema svom Pravilniku bila javna, socijalna ustanova sa zadatkom da svojim radom djeluje u interesu društva i pojedinca na način, da u realnim i optimalnim okolnostima na tržištu rada daje pojedincu smjer za najbolji izbor rada u društvu. Posredno, Stanica je mogla savjetom pojedincima spriječiti stupanje u zvanja, za koja nemaju preduvjeta.

35 Predviđena je suradnja sa specijalistima, što je ovisilo o individualnim i specifičnim potrebama kandidata.

36 Šešo, *nav. dj.*, 180.

37 Članak 20. *Pravilnika Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja.*

38 Više o tome: (ur.) Marica Barić & Zvonko Šešo, *Spomenica Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje od 1906. do 2006.*, Znanje, Zagreb, 2006.

Uz Stanicu za savjetovanje za izbor zvanja vežu se i počeci sustavno organiziranoga profesionalnoga savjetovanja i profesionalnoga usmjeravanja uopće. Najvažnija obilježja djelovanja pri tome bili su sistematičnost i primjena najnaprednijih znanstvenih metoda toga vremena. Primjerice, u doba početka rada Stanice provođenje psihologijskog testiranja nazivano je „psihotehnički pregled“³⁹, izraz koji je iz službene terminologije nestao tek 1955. godine.

Da bi Stanica mogla započeti radom, pribavljena su novčana sredstva. Komora je 30. lipnja 1931. godine odobrila kredit Stanici u iznosu od 70 000 dinara, a potom su osposobljene prostorije za njezin rad.⁴⁰ Stanica je započela s radom u prostorijama Državne obrtne škole u Zagrebu. Troškove grijanja, osvjetljenja i čišćenja snosila je Komora, odnosno njezin Zavod za unapređivanje obrta.

Podjela rada u Stanici pri izboru zvanja vršena je na sljedeći način: savjetnik Komore za trgovinu, obrt i industriju dr. Aurel Forenbacher najtečajem je bio izabran za liječnika Stanice. Njemu je stoga povjerena i dužnost savjetnika. Prema Pravilniku ustanove (čl. 9.) savjetnik pri izboru

39 Psihotehnika je bio naziv za primijenjenu psihologiju. Psihotehnika se javlja kao izraz društvenih potreba da se osigraju odgovarajući postupci izbora radnika početkom XX. stoljeća, kada se zbog elektrifikacije naglo razvijaju novi industrijski pogoni. Da bi se u nastaloj situaciji unaprijedili postupci selekcije, pribjegavalo se rješenjima koje je nudila psihotehnika. Prvi svjetski rat zbog uvođenja tenkova i avijacije, zbog toga nazivan i ratom strojeva, daje dodatne poticaje razvoju psihotehnike. U razdoblju između dva svjetska rata psihotehnika se naglo razvija u Njemačkoj, zatim u Francuskoj, u Čehoslovačkoj, Belgiji, Nizozemskoj, Velikoj Britaniji, a u Moskvi je 1932. godine održan Psihotehnički kongres. Eksplozivni razvoj psihotehnike u europskim zemljama je bio usmjeren na selekciju industrijskog radništva, dok je hrvatskoj bila vezana uz potrebe selekcije kandidata za obrtništvo. U industriji se javlja normiranje proizvodnje, što psihotehnici postavlja nove zahtjeve. Njemački DIN (*Deutsches Institut für Normierung*) se utemeljuje 1917. U Njemačkoj je početkom XX. st. započela selekcija kandidata za strojovođe i vozače tramvaja, radila se selekcija telefonista. Tijekom rata brojni ranjenici, kako oni s prostrjelima glave tako i oni s amputiranim udovima bili su premladi za potpunu mirovinu, pa im se pokušavala procijeniti preostala radna sposobnost. Tijekom rata počinje masovno zapošljavanje žena jer su muškarci na bojišnici. Žene se počinju primati i u područja ‘teškoga’ rada. Sve to daje zamah psihotehnici. Psihotehnički pristup se svodi na primjenu uglavnom različitih testova psihomotorike u procesima selekcije. (Roegen, 1999.). Tijekom Prvoga svjetskoga rata željeznički promet je bio glavna vojna transportna poveznica, tako da je željeznica bila pod vojnom komandom. Izbor strojovođa bio je u okviru psihotehničkih postupaka, a isto tako i selekcija kandidata za vojne pilote. Vidi više u: Krunoslav Matešić, *Psihodiagnostička sredstva*, 29-31.

40 Bile su to dvije prostorije: liječnički laboratorij i psihologijski laboratorij za liječničke i psihologijske preglede odnosno ispitivanja.

Slika 3. Kraljevska obrtna škola u Zagrebu početkom XX. stoljeća (dopisnica).

zvanja je ujedno bio i „šef“ Stanice. Za psihologa Stanice bio je izabran profesor Državne ženske učiteljske škole u Zagrebu dr. Zlatko Pregrad.⁴¹

Daljnji rad na pripremanju otvorenja Stanice odnosio se na opremanje prostorija potrebnom aparaturom za liječnički i psihologijski laboratorij i priručne stručne literature, u želji da rad Stanice bude u skladu s posljednjim praktičnim i znanstveno utvrđenim rezultatima, u čemu je bio iznimno važan prilog dr. Ramira Bujasa.⁴²

-
- 41 Prof. dr. Zlatko Pregrad (1903. – 1983.) studirao je filozofiju, pedagogiju, psihologiju i slavenske jezike na sveučilištima u Zagrebu, Berlinu i Beču. Doktorirao je s pedagoškom temom u Zagrebu 1928. godine. Radio je u Stanici do 1937. godine, nakon čega je postao profesor na Učiteljskoj školi u Zagrebu. U akademskoj godini 1946./1947. Pregrad prelazi u tadašnji Pedagoški institut, tj. današnji Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta. Predavao je Opću i sistematsku pedagogiju i posebno se bavio estetskim odgojem, sve do umirovljenja 1972. godine. Bio je predstojnik Pedagoškog instituta i dekan Filozofskog fakulteta 1959.-1960. godine. U vrijeme rada u Stanici prikupio je više skupina podataka, koje je potom obradio i objavio. Vidi u: Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 33.
- 42 Ramiro Bujas, hrvatski psiholog (Budva, 23. VIII. 1879 – Zagreb, 3. X. 1959). Studirao u Grazu kod A. Meinonga, doktorirao 1906. God. 1920. u okviru Fiziološkog instituta Medicinskog fakulteta u Zagrebu osnovao Laboratorij eksperimentalne psihologije. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1922. habilitirao se za privatnoga docenta, a 1929. osnovao

Kako bi rad Stanice bio što bolji i što relevantniji, zamoljena je suradnja od strane najviših znanstvenih ustanova: Klinika i Psihologijski institut Sveučilišta u Zagrebu. Nakon toga, putem dnevnih i ostalih tiskovina/glasila najavljen je početak djelovanja Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu. Treba istaknuti kako su tiskovine iskreno pozdravile važnost i potrebu njena rada.

Početak djelovanja Stanice priopćen je i svim upravnim, prosvjetnim, zdravstvenim i obrtnim vlastima, te privrednim, trgovačkim i industrijskim organizacijama, koje su pokazale velik interes za rad Stanice. Veliki interes su pokazale škole, kojima se najspremnije i izlazilo u susret. Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu započela je radom 2. siječnja 1932. godine.⁴³ Otvaranjem rada ove suvremene i potrebne institucije Zagreb i Hrvatska približili su se na tom području ostalim naprednim državama srednje Europe.⁴⁴

Unatoč činjenici što se hrvatski prostori tada nalaze u Kraljevini Jugoslaviji⁴⁵, hrvatski društveni i gospodarski stručnjaci pokušavaju

Katedru za psihologiju te tako institucionalizirao psihologiju kao samostalnu akademsku disciplinu. Njegova predavanja u Pučkom sveučilištu prije Drugoga svjetskoga rata učinila su psihologiju poznatom u javnosti. God. 1932. pokrenuo je časopis *Acta Instituti psychologici Universitatis zagrabiensis* i sve do smrti bio njegov glavni urednik. Bujas je utemeljitelj hrvatske znanstvene i primijenjene psihologije; postavio je psihologiju kao samostalnu empirijsku znanost na temeljima eksperimentalne psihologije. Istraživao je fizikalne uvjete tzv. psihogalvanskoga refleksa Tarhanovljeva tipa, vidne, slušne, taktilne osjete, tjelesni i mentalni umor, čitljivost različitih pisama, školsko ocjenjivanje, težinu nastavne osnove, dječju inteligenciju i dr. Utemeljio je osjetnu teoriju prema kojoj osjet uvjetuju poremećaji dinamičke ravnoteže između organskih i okolinskih čimbenika, proširio tipove mišljenja koje je odredila Meinongova škola. Poticao primijenjenu psihologiju u školi (konstruirao psihografski list učenika, poticao praktična dokimološka istraživanja) i u medicini (metoda sugestivne analgezije pri porođaju). Njemu u počast u Hrvatskoj se održava bijenalni znanstveni skup Dani Ramira Bujasa. Objavio je veći broj rasprava iz slavistike, povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti i speleologije; crtao je, pisao pjesme, pripovijetke, putopise, drame, eseje. Glavna djela: Dobivanje psihologijskih podataka i njihovo računsko obrađivanje (sa Z. Bujasom, 1942), Psihologija sugestije i hipnoze (1954), Iz psihologije životinja (1957). (*Hrvatska enciklopedija*, s. v. Bujas, Ramiro, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10049>, pristup ostvaren 29. ožujka 2020.)

43 Matešić, *nav. dj.*, 2005., 29, 205.

44 Šešo, *nav. dj.*, 181.

45 Kralj Aleksandar Karađorđević 3. rujna 1931. donosi Oktroirani ustav. Oporbeni političari iz Hrvatske (HSS, HSP, HFSS), koje predvode Vladko Maček (HSS), Mile Budak (HSP) i Ante Trumbić (HFSS), okupljaju se u Zagrebu i donose zajednički protestni dokument znan kao Zagrebačke punktacije (1932.). Pozivajući se na Krfsku i Ženevsku deklaraciju, zahtijevaju federalno uređenje države i daljnje dogovore. Službeni je Beograd punktacije proglasio

se profesionalno ostvariti s kolegama iz srednje Europe, ne nalazeći pozitivne trendove gospodarskoga rasta i društvenoga razvoja u postojećoj državnoj tvorevini.⁴⁶

Daljnji razvitak Stanice

Razdvajanjem Komore za trgovinu, industriju i obrt na Trgovinsko-industrijsku komoru i Zanatsku komoru te ukidanjem Zavoda za unapređivanje obrta 1933. godine, Stanica se našla pod okriljem Trgovinsko-industrijske komore. Glavninu financijskih sredstava za rad Stanice davat će Komora, odnosno od 1939. godine Trgovinska komora. Uviđanjem važnosti i potrebe njenog rada, Stanica će dobivati pomoć i iz drugih izvora. Tako rad Stanice 1935. godine pomažu: Javna burza rada u Zagrebu i uprava Savske banovine. Idućih godina to čine i Središnja uprava za posredovanje rada pri Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja te Zagrebačka gradska uprava.

Kako se djelatnost Stanice razvija, tako ova ustanova u par navrata seli u nove prostorije. Krajem siječnja 1937. godine Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja preselila je u nove prostorije u zgradi Javne burze rada u Zvonimirovoj ulici broj 15.⁴⁷ Krajem 1938. godine razdvo-

protudržavnima, pa su neki od potpisnika završili u zatvoru. Problemi su se i dalje gomilali, a planovi za ubojstvo kralja Aleksandra nisu prestali. Marsejski atentat od 9. listopada 1934. okončao je Aleksandrovu vladavinu. Jedno od gorućih pitanja te države u godinama koje su uslijedile, bilo je pitanje političkog statusa Hrvatske unutar Kraljevine. Kada je za premijera postavljen Milan Stojadinović, vođa Jugoslavenske radikalne zajednice, počinju pregovori s Vladkom Mačekom oko statusa Hrvatske, ali za njegova mandata (1935. – 1939.), oni neće biti završeni. Godine 1939., knez Pavle smjenjuje Milana Stojadinovića i imenuje Dragišu Cvetkovića za novog predsjednika vlade. Novi predsjednik vlade započinje pregovore koji su 26. kolovoza 1939. godine rezultirali potpisivanjem Sporazuma Cvetković-Maček i osnivanjem Banovine Hrvatske. Banovina je bila “država u državi”, a obuhvaćala je teritorij bivše Savske i Primorske banovine (uz dijelove današnje BiH). Imala je sudsku, zakonodavnu i upravno autonomiju u odnosu na Beograd, a za (prvog i posljednjeg) bana izabran je HSS-ovac Ivan Šubašić. To je očiti dokaz kako je i samo jugoslavenstvo dinastičko vodstvo postalo svjesno političke neodrživosti dotadašnjeg državnog modela – Kraljevine Jugoslavije.

46 U vrijeme pred Prvi svjetski rat Hrvatsku, kada su psihološka testiranja u pitanju, treba vrednovati kao dio šire društvene slike Austro-ugarske Monarhije; vidi više u: Krunoslav Matešić, „Prvo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1912. do 1931.“, *Suvremena psihologija*, vol. 8, br. 2, 2005., 204.

47 Šešo, *nav. dj.*, 181. Dobila je cijeli III. kat s 10 prostorija i konačno dvoranu u kojoj se može odjednom podvrći psihološkom ispitivanju 50 kandidata. Od tada su liječnik i psi-

jena je Komora na Industrijsku i Trgovinsku, pa je financiranje Stanice opet došlo u pitanje. To je riješeno osnivanjem Odbora koji se trebao brinuti za materijalna sredstva potrebna za rad Stanice. Svakako možemo zaključiti da je od svoga osnutka Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja jačala, širila djelatnost i postizala sve veću popularnost, ali i stupanj potrebitosti.

Slika 4. Nova zgrada Javne burze rada, danas Hrvatski zavod za zapošljavanje.

Od 1. studenoga 1935. godine u Stanici je angažiran i dr. Zoran Bujas.⁴⁸ On je 1936. godine hospitirao na poznatim pariškim znanstvenim

holozi imali svoje sobe i laboratorije, a posjetitelji čekaonicu.

48 Zoran Bujas, hrvatski psiholog (Split, 27. XII. 1910 – Zagreb, 11. I. 2004). Završio studij psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1932., doktorirao 1933. Od 1933. do 1936. studirao psihologiju kod H. Piérona u Parizu. Od 1936. radio kao psiholog u Institutu za profesionalnu orijentaciju. Privatnu docenturu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dobio je 1938., a 1940. postao profesor na Višoj pedagoškoj školi. Od 1948. profesor je Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje je do umirovljenja 1981. vodio Odsjek za psihologiju. Od 1954. bio stalni profesor Filozofskoga fakulteta u Ljubljani. Predavao je na Sorbonnei, Harvardovu sveučilištu i dr. Rektor Sveučilišta u Zagrebu (1957. i 1958.), član HAZU (od 1960., tada JAZU), tajnik Razreda za prirodne znanosti (1977. – 1985.) i potpredsjednik HAZU (1989. – 1991.) te član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (od 1985.). Dobio je Nagradu za životno djelo (1973.). Osnovao je i vodio Laboratorij za psihofiziologiju rada Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada (1948. – 1967.). Osnovao je Laboratorij za istraživanje strukture i funkcije osjetnih organa pri HAZU (1979.). Od 1959. glavni urednik časopisa Acta Instituti psychologici Universitatis zagradiensis. Bitno je utjecao na izobrazbu hrvatskih psihologa i na razvoj hrvatske psihologije. Značaj-

ustanovama (Institut national d'orientation professionnelle, Université de Paris – Institut de Psychologie /prof. H. Piéron/ i dr.). U isto vrijeme, značajna su iskustva koja su sa studijskih putovanja i boravka u inozemstvu prenosili i kritički dalje razvijali A. Forenbacher i Z. Pregrad, što još jednom potvrđuje stručnu orijentaciju ka srednjoeuropskim znanstvenim centrima.

Rezultati rada Stanice

Osnovne aktivnosti iz djelokruga Stanice bili su liječnički pregledi, psihologijska ispitivanja i savjetovanje korisnika/kandidata Stanice.

Liječničke preglede obavljao je šef Stanice u liječničkom laboratoriju Stanice i do 5 sati dnevno.⁴⁹ Specijalistička ispitivanja obavljena su u ambulantama sveučilišnih klinika. Anamneza je uzimana usmeno. Korišteni su i podaci školskog liječnika, kad god je bilo moguće. U liječničkom pregledu korisnika Stanice osobita je pažnja bila posvećena funkcionalnom ispitivanju. Liječnički pregled je obavljen prije psihologijskih ispitivanja, ako je bilo potrebno da se izvrše oba pregleda.

Kako bismo u potpunosti razumjeli djelatnost rada Stanice, nužno je istraživačku pažnju usredotočiti na tzv. „prijamnu dokumentaciju“, u kojoj su bili sadržani podaci o svakom pojedinom ispitaniku, njegova opća i obiteljska anamneza, pisane liječničke rasprave i zaključci psihologa. Dokumentacija svakoga ispitanika, tj. kandidata sastojala se od tri osnovna dijela. Oni su najprije morali popuniti „Upit na ispitanika“ koji se označavao serijskim brojem. Na tom obrascu bilo je postavljeno dvanaest numeriranih pitanja:

na su njegova istraživanja na području osjetne psihofiziologije i psihofizike (posebno u području okusa), psihofiziologije rada (velik broj istraživanja tjelesnog i mentalnog rada i umora), dokimologije, profesionalne orijentacije. Konstruirao je 40-ak psihologijskih mjernih instrumenata (testovi inteligencije temeljeni na vlastitoj koncepciji). Tiskao oko 180 znanstvenih radova, većinom u međunarodnim znanstvenim časopisima, te 8 knjiga. Glavna djela: Elementi psihologije (1945.), Uvod u metode eksperimentalne psihologije (1974.). (*Hrvatska enciklopedija*, s. v. Bujas, Zoran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10050>, pristup ostvaren 29. ožujka 2020.)

49 Pregled je obuhvaćao: hereditarno opterećenje (važno za dijagnozu tuberkuloze i živčanih oboljenja), individualnu anamnezu, razvojno stanje, visinu i težinu, vidnu i slušnu sposobnost, prsne i trbušne organe, živčani sustav, kosti i miškulaturu.

1. Prezime i ime,
2. Dan, mjesec i godina rođenja,
3. Mjesto rođenja, srez, banovina,
4. Mjesto, vrsta škole i broj razreda koje je ispitanik polazio,
5. Polazi li još školu ili kada ju je napustio, odnosno kada će napustiti polazak škole,
6. Mjesto stanovanja (kod koga, mjesto, ulica, broj),
7. Ime, zvanje i stan staratelja (oca, majke, skrbnika),
8. Dob braće i dob sestara,
9. Što pristupnik želi biti,
10. Za koja druga zanimanja ima „nagruća“, odnosno sklonost,
11. Kako provodi slobodno vrijeme i
12. Je li ispitanik već bio u nauku i što je počeo učiti ili je već izučio.

Preostala su još dva nenumerirana pitanja za koja su bili predviđeni opisni odgovori. Ona su glasila: „Kako dugo si učio, gdje“ i kod koga“ te „Osobite napomene ili želje“.

Nakon osnovnog upitnika, osnovnu dokumentaciju je činio „Liječnički nalaz“ koji je bio dvostrano i tabelarno strukturiran. Sadržavao je podatke koje je popunjavao liječnik gdje je bila vidljiva: obiteljska i osobna anamneza (npr. zdravstveno stanje, dob smrti roditelja, visina i težina, operacije, mjesta liječenja i oporavka). Ocjenama od 1 do 5 gdje je manja ocjena predstavljala maksimalno zadovoljenje prosječnih uvjeta, koji nisu točno navedeni, a veća ocjena pak ono minimalno, bila su zadana pitanja poput stanja ishrane, muskulature, razvojnoga stanja, početka menstruacije; stanja organa poput srca, pluća, živaca i kože; stanje koštane strukture, očiju, nosa i veličine ušiju. O rubrikama poput: „Duševni život“ i „Smetnje u govoru“ bila su predodređena mjesta za kratke odgovore, dok je na samom kraju obrasca bilo konačno liječničko mišljenje „Nije prikladan za...“ te „Opći rezultati liječničkog mišljenja“. „Savjetovanje“ je obrazac koji je bio namijenjen ispitaniku gdje je pisalo konačno liječničko mišljenje strukturirano odgovorima na pitanja: od koga je dječak upućen, koliko je puta prisustvovao ovim upitnicima, što je kandidatovo željeno zvanje, koje mu je savjetovano

zvanje te kakvi su tok i osobitosti savjetovanja. Za eventualne žalbe ispitanika bio je namijenjen obrazac „Evidencija o ispitaniku“ gdje su bila ponuđena pitanja „Upit“, „Odgovor“ i „Osobitosti“.⁵⁰

1939.

Do 1939. godine Stanica je ispitala više od 7500 pitomaca Hrvatskoga Radiše te kandidata privatnih trgovaca i obrtnika. Financiranje rada je definirano tijekom veljače, ožujka i srpnja iste godine gdje je temeljni donator Stanice bio Odjel za trgovinu, obrt i industriju Savske Banovine. Donacija je najprije iznosila 10 000 dinara, dok ostale iznose subvencija ne možemo pouzdano utvrditi. Polovicom godine Stanicu su subvencionirali i Državni zavod Beograd te Ministarstvo industrije i trgovine čime se dokazuje podrška radu izvan granica Hrvatske. S obzirom da je 10. srpnja bila pisana posebna zahvala beogradskim (centralističkim) institucijama, možemo zaključiti da se radilo ne samo o važnom iznosu nego i svojevrsnom obliku međuinstitucionalne konsolidacije.⁵¹

Tijekom travnja Stanica je poslala dopis svim ravnateljstvima škola diljem Savske, Dravske i Primorske Banovine naslova *Upoznavanje na rad Stanice* kako bi proširila svoj utjecaj i važnost. Na dopis su najprije odgovorile ljubljanske škole, a tek nakon toga hrvatske.⁵² Započeti promociju rada Stanice u osnovnim (pučkim) školama bio je sasvim logičan potez, jer je tijekom te razine obrazovanja već bilo jasno tko će se, kako i gdje opredijeliti za budući posao. Stanica je u ovom slučaju, i u svojoj temeljnoj misiji i viziji, pružala pomoć profesionalne orijentacije koja do tada nije bila omogućena širem sloju stanovništva. Osim navedenim načinom, rad se oglašavao i u novinama poput *Jutarnjega lista*, *Novosti*, *Hrvatskoga Dnevnika*, *Zagrebačkoga lista*, *Obzora*, *Večeri*, *Hrvatske straže*, *Privrede*, *Trgovačkoga vjesnika* i *Obrtničkoga vjesnika*, dakle, najutjecajnijim i najtiražnijim novinama u zemlji.⁵³ Rad Stanice je bio

50 Na temelju „prijavne dokumentacije“: HR-DAZG-239 Zavod za psihologiju i fiziologiju rada (dalje: ZPFR), sig. 7, *Prijavne karte 7501-7682*.

51 HR-DAZG-239: ZPFR, knj. I-226 (101) *Uručbeni zapisnik 1935. – 1945.*, t. br. 55, 93, 113.

52 Isto, t. br. 85.

53 Isto, t. br. 143, 144.

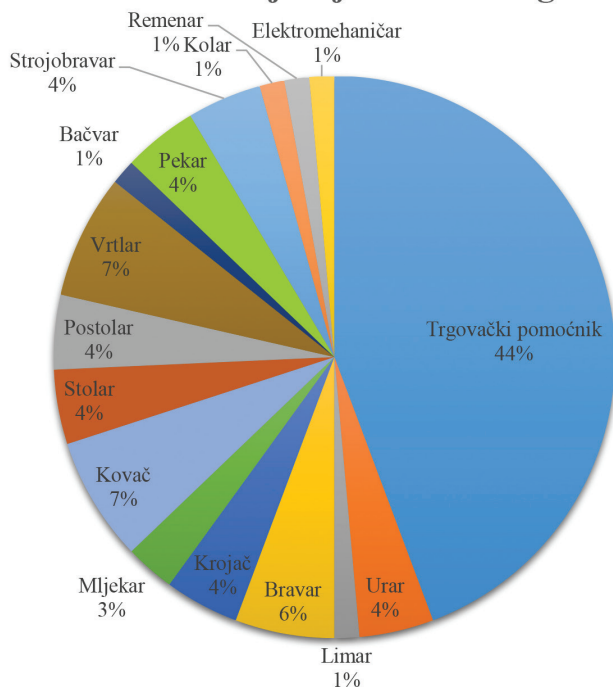
poznat u međunarodnom krugovima. Kao najbolji dokaz tomu imamo podatak iz 10. srpnja da je Stanica primila zahvalu za izvještaj o djelatnosti od *L'Institut National d'orientation professionnelle*⁵⁴ iz Pariza, odakle su krenula ishodišta zanimanja za profesionalnu orijentaciju.

U arhivskim spisima za 1939. godinu sačuvano je ukupno 164 zdravstvena kartona od prijave za savjetovanje do konačnoga mišljenja. U savjetovanju je sudjelovao 96,34% dječaka i 3,66% djevojaka. Njihova ukupna prosječna starost je 16,03 godina. Najviše prijavljenih dolazilo je s područja Savske Banovine, a nešto manje iz Primorske i Dravske, s time da je mjesna zastupljenost u potpunosti disperzivna. Iz toga možemo zaključiti da su potrebe za socijalnom pomoći bile nužne na čitavom području hrvatskih zemalja, ali i da je angažman Stanice nadišao granice zagrebačke općine. Njih 63,00% je iz seoskih područja, a 37,00% iz gradova. U 73,67% slučajeva su to pitomci Hrvatskoga Radiše, 22,67% pitomci Udruženja trgovaca i obrtnika, a ostalo pripada privatnim trgovcima, obrtnicima i sličnim manufakturama. Analizom podataka iz izvještaja o liječničkim pregledima odmah se može uočiti očita neuhranjenost mladića i nedovoljno razvijena muskulatura. Tako je prosječna visina 167,31 cm, a masa 47,87 kg. Činjenica da je prosječni indeks tjelesne mase iznosi 16,9, nam čak govori o pothranjenosti opasnoj za daljnji rast i razvoj.

Pitomci su prosječno završili pet razreda pučke škole, u potpunosti su pismeni i završavali su s vrlo dobrim uspjehom. Uočava se da oni koji su živjeli na selu imaju lošiji prosjek ocjena i stupanj obrazovanja za bavljenje kućanstvom kao „dodatnom aktivnošću“. Nasuprot tomu, pitomci iz gradova uglavnom pišu da se bave čitanjem, risanjem, športom ili računom (matematikom) i imaju mnogo bolje ocjene. Zabrinjavajuće

54 Početkom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća službenici tehničkog obrazovanja pri Ministarstvu obrazovanja željeli su postaviti temelje za učinkovit sustav upućivanja za učenike koji završe osnovnu školu i učenje. Istodobno, skupina pozitivističkih i „progressivnih“ znanstvenika željela je organizirati društvo na racionalniji i pravedniji način, temeljeći proces raspodjele na psiho-tehničkim metodama. Zbog toga je nastao Nacionalni institut za profesionalnu orijentaciju, prva francuska ustanova strukovnoga obrazovanja i centar za obuku i istraživanje specijaliziran za cjeloživotno obrazovanje. Osnovao ga je 1928. godine Henri Piéron, utemeljitelj francuske eksperimentalne psihologije. (Izvor: „Institut national d'étude du travail et d'orientation professionnelle. Historique.“, LE CNAM – INETOP, Pristup ostvaren 17. siječnja 2019. <http://inetop.cnam.fr/historique-122024.kjsp?RH=inetop&RF=inetopres>.)

Izbori zanimanja tijekom 1939. godine

je bilo to što više od 60,00% djece nije imalo jednog ili oba roditelja. Najveću smrtnost imali su očevi, a uzroci smrti su sušica, otrovanje krvi, prehlada, dijabetes ili arteroskeroza. Ovdje valja imati na umu da su očevi često bili bivši vojnici iz Prvoga svjetskoga rata.⁵⁵

Socijalno-pedagoška i zdravstveno-edukacijska komponenta najznačajniji su pokazatelj djelatnosti tamošnjih i tadašnjih psihologa te liječnika. Prilikom savjetovanja vješto su uočavali intelektualnu nadarenost i zaostalost kandidata te temeljem toga preporučali daljnje školovanje ili izbor „niže“ kvalifikacije zanimanja. Tu su pokazali osobiti trud i zainteresiranost za mladež jer je svaki kandidat analiziran pojedinačno, a konačna mišljenja su pisana sažeto, ali s konkretnim prijedlozima. Na temelju ukupne zdravstvene komponente za 1939. godinu saznajemo kako su pitomci imali problema s krajnicima, svrabom, lošim sluhom, alergijom na prašinu, kratkovidnošću, daltonizmom i spuštenim stopalom. To nam govori da je zdravlje

⁵⁵ Na temelju „prijavne dokumentacije“: HR-DAZG-239 ZPFR, sig. 7, *Prijavne karte 7501-7682*, 1939. godina.

djece bilo zanemarivano ponajviše od sustava koji se nije brinuo za razvoj zdravstvene skrbi i zdravstvene edukacije u zemlji. U svjetlu navedenoga, posebno treba istaknuti slučaj ispitivanja dječaka staroga samo 8 godina, koji se prijavljuje za savjetovanje. Takvi slučajevi tijekom 1939. godine nisu česti. Živio je s majkom, a otac je bio u umobolnici. Prije pregleda na adresu Stanice je stiglo pismo nepoznatoga pošiljatelja sljedećega sadržaja:

Šaljemo vam dječaka (...), starog 8 godina, sina liječnika. Dječak je s očeve strane opterećen. U djetinjstvu je prebolio pored ospica, mompisa i sitnih boginja još kao dojenče meningitis, patio od (ex)lapisa infantum. Nešto je kratkovidan, ima smetnje u govoru, krajnici su mu povećani te bi ih trebao na svaki način odstraniti, a ingvinalni kanal je otvoren. U pogledu duševnog razvoja pokazuje imbecilnost.⁵⁶

1941.

Za navedenu godinu nisu sačuvani prijamni kartoni i liječnička te psihološka izvješća pa nam u svrhu analize služi isključivo već citirani *Urudžbeni zapisnik 1935. - 1945.* Iz njega možemo pročitati podatke o: danu uručjenja dokumenta, osobe ili ustanove koja uručuje, sadržaj, kratak sadržaj rješenja te dan i broj rješenja. Ovdje saznajemo podatak da je početkom godine izvještaj o radu Stanice bio slan Gradskom statističkom uredu i Trgovinskoj komori. I dalje se provode ispitivanja i pregledi pitomaca Hrvatskoga Radiše, Udruženja trgovaca i obrtnika te privatnih trgovaca, obrtnika i manufaktura u sličnom omjeru kao 1939. godine. Tijekom godine je primjetan sve manji broj ispitanika, osobito prema sredini godine, čemu je siguran uzrok bio početak Drugoga svjetskog rata na tlu Jugoslavije (6. travnja 1941. godine) te ulazak u novu državnu tvorevinu. Valja istaknuti da u spomenutom razdoblju na savjetovanje dolaze medicinske sestre što je vjerodostojna refleksija ratnoga stanja u zemlji. Osim medicinskih sestara, tu su kandidati za redarstvenike i strojobravare, čija se pojava i potražnja također treba tumačiti u povijesnom kontekstu.⁵⁷

⁵⁶ Isto, prijavna karta 7537.

⁵⁷ HR-DAZG-239: ZPFR, knj. I-226 (101) *Urudžbeni zapisnik 1935. - 1945.*, t. br. 1 - 286.

Da je politička situacija u zemlji sve više oblikovala rad Stanice govori nam podatak o „predavanju dr. Leizipa pod nazivom „Stručno privređivanje i odgoj u njemačkim školama (...)“. Sredinom travnja 1941. Stanica je uspostavila suradnju sa *Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft* koja je bila sastavnica Kielskoga sveučilišta čime je nastavljena dobra međunarodna praksa. Naravno, održavana su i politički nepristrana predavanja poput „konferencije o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti naučnika“ koja je održana 27. veljače 1941. godine u suradnji s Okružnim uredom za osiguranje radnika grada Zagreba. Međutim, 18. kolovoza 1941. nailazimo na prvi službeni podatak o odnosima Stanice i državne vlasti. „Slavni ustaški stožer“ je „molio dozvolu ulaznja u zgradu Stanice na Trgu ‘N’ broj 9/IV.“ Pet dana kasnije, Stanica sklapa suradnju s Ministarstvom udružbe⁵⁸ koje je osnovano istoga mjeseca nekoliko dana ranije. Potonje ministarstvo je izvršilo direktan utjecaj na rad Stanice provođenjem ankete o socijalnoj i zdravstvenoj skrbi naučnika. Promatramo li to iz praktičnoga aspekta, činjenica jest da je zdravstveno stanje nacije ionako bilo narušeno, a ratno stanje ga je dodatno negativno potenciralo. Međutim, to je ionako već bio posao Stanice koja je pitomce upućivala na daljnje zdravstvene preglede pa možemo govoriti o zadiranju ministarstva u unutrašnje poslove Stanice, ali i o određenom obliku ukazivanja povjerenja Stanici jer je postala institucionaliziranom pri ministarstvu što do sada nije bila. Naravno, tek kada su bili u potpunosti sposobni, dakle zdravi za izvođenje željenoga, tj. savjetovanoga zanimanja, pitomci su mogli stupiti u radni odnos. Tijekom druge polovice 1941. godine arhivski podaci pokazuju učestale preglede pitomaca iz sabirališta Josipovac, čijem aspektu valja posvetiti zasebno istraživanje.⁵⁹

Mladi su radnici u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj dobili zakonski osigurač donošenjem *Zakonske odredbe o zaštiti naučnika i mladih radnika i namještenika* iz 1942., u čijem su autorstvu sudjelovati Odjel

58 Osnivanje Ministarstava zdravstva i udružbe određeno je odlukom iz 9. kolovoza 1941. godine (*Narodne novine* 41/1944). Sastojalo se od Odjela za udružbu i tjelesni odgoj, Odjela društvenih poslova, Odjela za državnu iseljeničku službu te Odjela društvenog osiguranja, zaštite i skrbi. (Izvor: HR-HDA-226 Ministarstvo zdravstva i udružbe Nezavisne Države Hrvatske (fond). *Nacionalni arhivski informacijski sustavi*. http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_4196. Pristupljeno 16. veljače 2019.

59 HR-DAZG-239: ZPFR, knj. I-226 (101) *Urudžbeni zapisnik 1935. – 1945.*, t. br. 1 – 286.

za društvene poslove Ministarstva udružbe, ali i djelatnici Stanice, koji su postali institucijski relevantni faktor. Nadovezujući se na ovu zakonsku odredbu, Rješenjem Trgovinske komore od 17. ožujka 1942. Stanica za savjetovanje o izboru zvanja mijenja naziv u Zavod za savjetovanje u izboru zvanja.⁶⁰

Od 1944. godine Zavod za savjetovanje pri izboru zvanja izdvojen je iz Trgovinske komore i prelazi u nadležnost Glavne uprave posredovanja rada. Ovo je razdoblje djelovanja Stanice/Zavoda potpuno neistraženo.⁶¹

1945.

Od sredine 1945. godine primjetno je pojednostavljivanje pregleda i zaključaka; nema više detaljnih izvješća u prijavnim kartonima, a zaključci su pisani na običnom bijelom papiru pisaćim strojem. Unatoč tomu, sačuvan je veliki broj prijavne dokumentacije u odnosu na 1941. godinu. Pitomci su bili grupirani prema intelektualnomu razvoju i zdravstvenom stanju. I dalje je očigledna neuhranjenost, a primjetno su i ratne ozljede poput „strijelnih rana“ i ozlijeđenih „ekstremiteta“.⁶²

Tijekom ožujka 1945. Stanica/Zavod je zaprimila pismo iz nepoznatoga izvora državne vlasti zbog pretplate Zavoda na Narodne novine i Gospodarstva, čime se dolazi do zaključka da ustaška vlast i dalje ima veliki utjecaj na djelatnost Zavoda. U pismu stoji da Zavod:

*(...) u svome radu se treba ravnati po naredbama i zakonskim odredbama, koje izlaze u službenim novinam(a) te budući da mora pratiti gospodarski napredak naše države...*⁶³

Od sredine lipnja 1945. dolazi promjena simbola na pečatima uslijed promjene državnoga uređenja, kraja Drugoga svjetskoga rata i uspostave

60 Ivana Žebec Šilj i Mislav Stjepan Žebec, „Osnivanje i djelatnost Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja od 1931. do 1948. godine – početak primijenjene psihologije u Hrvatskoj“, *Suvremena psihologija*, vol. 21., 2018.

61 Isto, 10.

62 HR-DAZG-239: ZPFR, kut. 2, I-163 *Opći spisi*; *Prijavna knjiga*, br. 18841 – 23850 (od 29. siječnja 1945. do 4. rujna 1945).

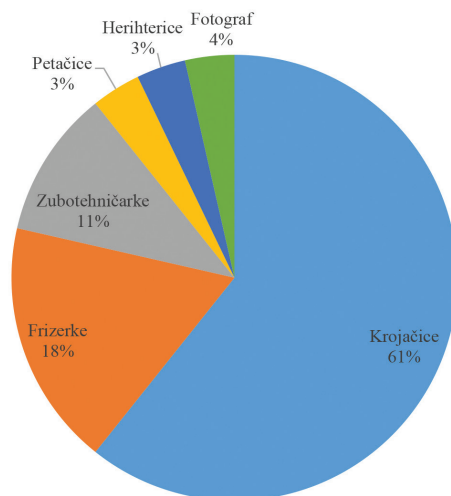
63 Isto, 8/1945., 20. ožujka 1945.

komunističke vlasti. Pozdrav *Smrt fašizmu, sloboda narodu* zamjenjuje pozdrav *Za dom spremni*, ali još uvijek se koriste obrasci iz razdoblja NDH. Posebno zanimljivo izgledaju dokumenti gdje se nalazi komunistički pozdrav i pečat s ustaškim obilježjima, što je slučaj od sredine pa sve do konca 1945. godine.⁶⁴

Također je promijenjen dosadašnji službeni i profesionalni pisani diskurs. Jezik je pojednostavljen, a oslovljavanje s „drugovi“ i „drugarice“ postaje redovita međukomunikacijska praksa. Što se tiče zdravstvenoga stanja ispitanika, zanimljivo je da se „duševna zaostalost“ počinje pripisivati „teškim socijalnim prilikama u kojima se živjelo“.⁶⁵

Do srpnja 1945. ispitivano je 20 000 naučnika od osnutka Stanice. Stanje ispitivanja najbolje pokazuje analiza rada stanice od svibnja do srpnja 1945. godine, kada je ispitano samo 28 djevojaka i 67 dječaka. Situacija se reflektira s državno-pravnom promjenom unutar hrvatskih zemalja, što prikazuju sljedeći dijagrami⁶⁶:

Konačan izbor zanimanja djevojaka, svibnja - srpnja 1945.

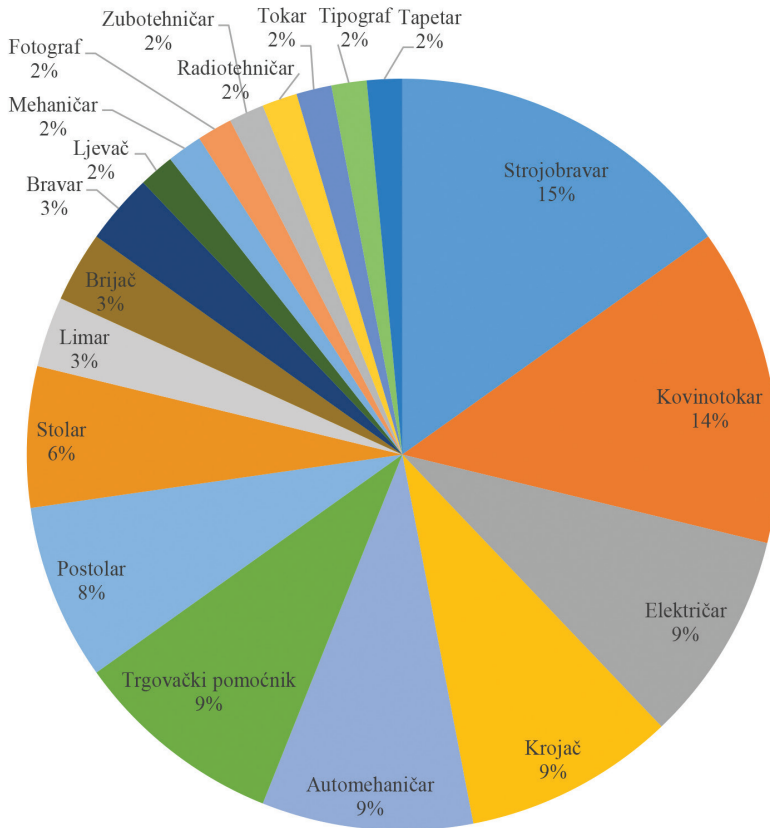

64 HR-DAZG-239: ZPFR, kut. 2, I-163 *Opći spisi*, Pismo Hrvatskoga radiše iz 28. lipnja 1945. upućeno Zavodu, oznaka 536/V.

65 HR-DAZG-239: ZPFR, kut. 2, I-163 *Opći spisi*, *Pregled i ispitivanje – Uprava dječjeg doma*, oznaka 16/1945, 25. lipnja 1945.

66 HR-DAZG-239: ZPFR, kut. 2, I-163 *Opći spisi*, *Izveštaj o radu Zavoda za savjetovanje pri izboru zvanja za vrijeme od 11. V. 1945. do 6. VII. 1945.*, oznaka 17/1945, 14. srpnja 1945.

Konačan izbor zanimanja dječaka, svibnja - srpnja 1945.

Zanimljivo je uočiti da kod djevojaka počinju prevladavati zanimanja koje su do tada obavljali isključivo muškarci poput postolarskoga, frizerskoga i fotografskoga. Žensko obavljanje posla krojenja bilo je poznato još iz međuratnoga razdoblja. Uzroci takvoga oblika zanimanja sigurno pronalaze odgovor u manjem broju muškaraca i prema prijeratnom (1931.) i prema poslijeratnom popisu stanovništva (1948.). Doduše, nedostaju nam podaci neposredno prije i poslije Drugoga svjetskoga rata što bi pokazalo stvarniju demografsku sliku, koja je, u razdoblju od 1945. do 1948. bila prema svemu sudeći poboljšana u odnosu na prethodna razdoblja. Nasuprot navedenom, „muška“ zanimanja su mnogo disperzivnija nego „ženska“ što nam govori da je gospodarski sustav morao iskoristiti što veći broj osoba muškoga spola za također što veći opseg fizički težih zanimanja.

Spol stanovništva	1931.	1948.	Razlika
Muško	49,46%	48,12%	-1,34%
Žensko	50,54%	51,88%	+1,34%

Tablica 1. Postotak stanovništva Hrvatske prema spolu na temelju popisa stanovništva iz 1931. i 1948. godine⁶⁷

Ukupna analiza sadržaja

Tijekom 17-godišnjeg neprekidnog rada (1931. – 1948. godine) Stanica je stalno unaprjeđivala i usavršavala organizaciju stručnog rada, uvodila nove oblike rada, popunjavala inventar sredstava i metoda rada i širila djelatnost na nova područja individualnog rada te intenzivno radila na popularizaciji ove ustanove i njenog znanstvenog rada.

Interes pojedinaca i privrednika za rad Stanice/Zavoda silno je rastao iz godine u godinu, što pokazuju i podaci o broju posjetilaca Stanice u prvih osam godina njena plodnog rada, kada se njihov broj gotovo učetverostručio. Npr., broj ispitanika u Zavodu za savjetovanje pri izboru zvanja u Zagrebu kretao se tijekom 1947. godine i do 400 mjesečno. U odnosu na 411 kandidata koji su tražili savjete pri izboru zvanja 1932. godine, 1947. bila su 4732.⁶⁸

U razdoblju NDH rad Stanice nije prestao, već je štoviše unaprijeđen i institucionalno priznat, pa je krajem Drugog svjetskog rata Savjetovalište imalo pet psihologa i vrlo intenzivan pogon.⁶⁹

Drugi svjetski rat za izlaznu je bilancu imao sljedeće parametre: u ratu je poginuo velik broj ljudi, pretežno u najvitalnijoj životnoj dobi. Procjenjuje se da je Hrvatska imala oko 400 000 poginulih, pa je bila među europskim područjima s najviše ljudskih žrtava. Tome treba dodati demografski gubitak u prirastu stanovništva, koji će, također, znatno utjecati na razvoj društva.⁷⁰ Razorena je industrija, druge gospodarske

67 K. Šimek-Škoda, „Popis stanovništva Jugoslavije godine 1948.“, *Hrvatski geografski glasnik*, br. 1., 1949, 155-6.

68 Više o tome: D. Vinski, „Razvoj profesionalne orijentacije u Hrvatskoj“, *Psiholog*, vol. 7, no. 1-2, 1971., 41-45.

69 Matešić (2005.), *nav. dj.*, 2005., 48.

70 Prema procjenama broj stanovnika Hrvatske 1940. godine iznosio je 4 095 000, dok je

grane, osnovna infrastruktura te mnogi stambeni objekti. Ukratko, uništeni su ili bitno pogoršani egzistencijalni uvjeti pretežnog broja stanovnika. U ratu su najviše stradali krajevi središnje, brdsko-planinske Hrvatske, gdje su se vodile najžešće borbe.

Po završetku rata, u okolnostima opustošene i siromašne zemlje nova vlast pod vodstvom Komunističke partije preuzima potpunu kontrolu nad društvom te uspostavlja socijalistički sustav vladavine inspiriran sovjetskim modelom.⁷¹ Nakon Drugog svjetskog rata, 1948. godine, zabranjuje se rad Zavoda za psihologiju i fiziologiju rada u Zagrebu, koji je ujedno bio posljednji organizacijski oblik neprekidnog djelovanja Stanice za savjetovanje pri izboru zanimanja. Razlozi za ukidanje bili su isključivo političke i ideološke naravi, jer se smatralo da teorije sposobnosti i primjena testova u psihologijskim ispitivanjima nisu znanstveno utemeljeni. Od 1948. do 1951. godine bila je zabranjena upotreba testova, jer su testovi smatrani zapadnjačkim ideološkim postupkom koji potpomaže klasnu reprodukciju, te su već tada bili zabranjeni u Sovjetskom Savezu kao „nenaučni način rada“ Zabrana upotrebe testova zadržala se do 1951. godine, a zbog međunarodnih zahtjeva, 1952. godine ponovo se osniva Savjetovalište za izbor zvanja.

Iz svega navedenoga jasno je kako su od samog početka rada u Stanici/Zavodu za savjetovanje pri izboru zvanja bili prisutni visoki stručni standardi i multidisciplinarni pristupi. Prvi operativni stručni tim činili su dr. Zlatko Pregrad i liječnik dr. Aurel Forenbacher, uz savjetodavnu i neposrednu uključenost dr. Ramira Bujasa. Sve do 1948., u Stanici kao i u Zavodu za psihologiju i fiziologiju rada aktivan stručni rad nastavili su psiholozi Zoran Bujas, Angeline Borić⁷², Milutin Dobrenić⁷³, Jelena

1948. godine pao na 3 780 000, dakle za 315 000.

71 Puljiz, *nav. dj.*, 12-3.

72 Angelina Borić (1907.-?) diplomirala je pedagoško-psihološku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1934. godine, postavljena je kao profesor više škole na Odsjeku za defektologiju 1949. godine na Višu pedagošku školu u Zagrebu. Godine 1962. prešla je s Pedagoške akademije na Visoku defektološku školu u Zagrebu u čijem je osnivanju osobno sudjelovala. U 1970-im bila je i njezinim dekanom (Bančić, 1989.); vidi u: Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 50.

73 Milutin Dobrenić (1917. – 2003.) diplomirao je pedagoško-psihološku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu 1941., i doktorirao je 1943. Poslije rata završava Dentističku školu, upisuje i diplomira na Višoj zubarskoj školi i konačno diplomira 1961. na Stomatološkom

Kajfeš⁷⁴ i Boris Petz, koje možemo smatrati pionirima primijenjene psihologije u Hrvatskoj. Prisutstvo dr. Ramira Bujasa osiguravalo je psihotehničke standarde toga vremena, osobito kroz suradnju s poznatim pariškim znanstvenim ustanovama.

Zaključak

Rezultati rada Stanice/Zavoda za savjetovanje pri izboru zvanja bili su odgovor na tešku gospodarsku i društvenu situaciju u kojoj se Hrvatska nalazila u cijelom razdoblju postojanja Kraljevine Jugoslavije. Zbog centralističkoga državnog sustava u kojem se tada nalazila nije bilo državne intervencije „odozgo“, što je za takav sustav bilo jedino legalno, ali i praktično izvedivo rješenje. Stoga, hrvatski intelektualci, napose liječnici i psiholozi u društvenom i gospodarskom smislu, rješenja pokušavaju dati sami. Njihova djelatnost je imala socijalno-pedagoška i zdravstveno-edukacijska obilježja čime predstavljaju jedinstveni slučaj u povijesti profesionalne orijentacije.

Povijesni kontekst i državno-pravne promjene prema sredini XX. stoljeća u potpunosti opravdavaju dokumentirane podatke o radu Stanice. Stanovništvo je destabilizirano dubokom ekonomskom, političkom, socijalnom i nacionalnom krizom, gdje državni aparat ignorira psiho-fizičko stanje djece. To stanje se mijenja te se politika izravno uključuje u rad Stanice u društveno-političkim mijenama od 1939. do 1945. godine. U širem smislu, Kraljevina Jugoslavija nije bila zainteresirana u davanje odgovora za lošu radnu i socijalnu strukturu u hr-

odjelu Medicinskog fakulteta, da bi 1962. obranio disertaciju i bio promoviran u doktora medicinskih znanosti, sve u Zagrebu. Na Stomatološkom fakultetu je postao redoviti profesor i tu je radio sve do umirovljenja 1983. Više godina je bio pročelnik Kliničkog zavoda za bolesti usta Stomatološke klinike KBC-a Rebro. Vidi u: Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 50.

74 Zabrana testova i testiranja u Hrvatskoj održala se do 1951. Tada je ondašnja Jugoslavija pristupila Međunarodnoj organizaciji rada, 23. svibnja 1951. god. (Vinski, 1971.). Zbog međunarodnih zahtjeva, 1952. godine ponovno se osniva Savjetovalište za izbor zvanja. Njegov rukovodilac postaje Jelena Kajfeš (1907.-1987.), jedna od petero otpuštenih 1948. Budući da je arhiva Stanice/Zavoda bila sačuvana, bio je sačuvan i dio testova, pa je uz stručnu pomoć Jelene Kajfeš, profesionalna orijentacija krenula u novi razvoj; vidi u: Krunoslav Matešić, *Psihodijagnostička sredstva*, 50.

vatskim zemljama. Za vrijeme postojanja Banovine Hrvatske, koja je u osnovi predstavila liberalniji model vlasti/upravljanja, zamjetan je konačni iskaz interesa i same centralne vlasti za ovu instituciju, koji se očituje kroz prve pokušaje pomoći u financiranju. Razdoblje uspostave Nezavisne države Hrvatske donosi Stanici svojevrsnu društvenu legitimaciju, jer Stanica kao pravna osoba tada sklapa suradnju s Ministarstvom udružbe. Ovo ministarstvo koristi resurse i podatke kojima Stanica raspolaže kako bi dobilo podatke o socijalnoj i zdravstvenoj skrbi naučnika. Vjerojatno je najveće institucionalno priznanje do tada Stanica dobila kada su njezini djelatnici sudjelovali u izradi *Zakonske odredbe o zaštiti naučnika i mladih radnika i namještenika*.

Institucijama poput Stanice Hrvatska sama pokušava riješiti nagomilane društvene, a na određeni način i tranzicijske probleme, uz dugoročnu viziju i smisleno planiranje. Na taj se način dobila potpuna procesna kontrola te je osnivanje Stanice rijedak autohtoni pothvat organizirane samopomoći i samorazvoja, prezentiran kao apolitični aparat za rješavanje gorućih društvenih pitanja, koji je u svojoj osnovi za cilj imao, uz efikasno rješavanje općeg siromaštva i gospodarskih lutanja, duboku nacionalnu emociju i želju za njezinim opstankom unutar moderne liberalne Europe.

Bibliografija

Arhivski izvori

HR-DAZG-252 Trgovinska komora u Zagrebu

Zapisnici sjednica predsjedništva, 1876. – 1947., *Sjednica Komore za trgovinu, industriju i obrt u Zagrebu od 12. prosinca 1930. godine.*

HR-DAZG-239 Zavod za psihologiju i fiziologiju rada

Sig. 7, *Prijavne karte 7501-7682.*

Knj. I-226 (101) *Urudžbeni zapisnik 1935. – 1945.*

Kut. 2, I-163 *Opći spisi & Prijavna knjiga, br. 18841 – 23850.*

Internetski izvori

HR-HDA-226 Ministarstvo zdravstva i udružbe Nezavisne Države Hrvatske (fond). *Nacionalni arhivski informacijski sustavi.* http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_4196. Pristupljeno 16. veljače 2019.

Hrvatska enciklopedija, s. v. Bujas, Ramiro, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10049>, pristup ostvaren 29. ožujka 2020.

Hrvatska enciklopedija, s. v. Bujas, Zoran, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=10050>, pristup ostvaren 29. ožujka 2020.

„Institut national d'étude du travail et d'orientation professionnelle. Historique.“, LE CNAM – INETOP, Pristup ostvaren 17. siječnja 2019. <http://inetop.cnam.fr/historique-122024.kjsp?RH=inetop&RF=inetopres>

Literatura

Antić, Miroslav, *Tako zamišljam nebo*, Dnevnik, Novi Sad, 1985.

Barić, Marica & Šešo, Zvonko (ur.), *Spomenica Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje od 1906. do 2006.*, Znanje, Zagreb, 2006.

Benyovsky, Lucija, „Dobrotvorna gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 30, no. 1, 1998.

Kolar, Mira, *Hrvatski radiša 1903. – 1945./2003.*, Dom i svijet, Zagreb, 2004.

Komadinić, Milan, *Problem seljačkih dugova*, Beograd, 1934.

Matešić, Krunoslav, „Prvo razdoblje razvoja testova i postupaka testiranja u Republici Hrvatskoj od 1912. do 1931.“, *Suvremena psihologija*, vol. 8, br. 2, 2005.

Matešić, Krunoslav, *Psihodiagnostička sredstva*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2010.

Puljiz, Vlado, „Socijalna politika i socijalne djelatnosti u Hrvatskoj u razdoblju 1900. - 1960. godine“, *Ljetopis socijalnog rada*, br. 1, 2006.

Stipetić, Vladimir, *Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje Hrvatske*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske - Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1959.

Szabo, Agneza, „Uzroci depopulacije u Hrvatskoj i Slavoniji krajem 19. i početkom 20. stoljeća, (ur.) Dražen Živić, Nenad Pokos, Anka Mišetić, *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive*, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Zagreb, 2005.

Šešo, Zvonko, „Počeci djelovanja službe za zapošljavanje u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, br. 2, 2000.

Tarbuk, D., „Zoran Bujas work in the field of vocational guidance“, *Revija psihologa*, vol. 21, br. 1, 1991.

Vidaković, Slobodan, *Komunalna zaštita dece*, Knjižara S. B. Cvijanovića, Beograd, 1937.

Vinski, D., „Razvoj profesionalne orijentacije u Hrvatskoj“, *Psiholog*, vol. 7, no. 1-2, 1971., 41-45.

Žebec Šilj, Ivana & Žebec, Mislav Stjepan, „Osnivanje i djelatnost Stanice za savjetovanje pri izboru zvanja od 1931. do 1948. godine – početak primijenjene psihologije u Hrvatskoj“, *Suvremena psihologija*, vol. 21., 2018., 5-28.